

լարված ուշադրութիւնս. Աւսուցչի պարտաւորութիւնն է իմանալ թէ ո՞վ լաւ է հասկացել հարցը, ո՞վ է կէսով չափ և ո՞վ է բոլորովին լսել և հասկացել: Աւսուցչի չափ լսողիցն ևս կարելի է պատասխան առնել ու լրացնել: Բայց ո՞վ որ ամենեւին ուրիշ բան է պատասխանում, քան թէ հարցին վերաբերեալը, պէտքէ կարճ ու լուրջ կերպով հասկացնել որ ըստ բանի համար ձեռք բարձրացնելը-չպէտքէ լինի:

Երբ ուսուցիչը նայումէ որ ձեռք բարձրացնողները քիչ են, պարտաւոր է հարցը կրկնել, երեքկնել և այլն, մինչև որ ձեռք բարձրացնողների թիւը շատանայ: Մի երկու երեքից պատասխան ստանալուց յետոյ, զարձեալ հարցնումէ թէ ո՞վ է այժմ հասկացել:

Եթէ առաջ ձեռք բարձրացնողները այժմ բարձրացրել են, դոցանից մի քանիսներին ևս հարցնէ: Մի քանի նախադասութիւններ այդպէս առանձին առանձին ասելուց ու ասել տալուց յետոյ, ինքն սկսումէ այդ բոլորը միացնել, ամբողջացնել և մի փոքրիկ պատմութիւն կամ խօսք յօրինել: Ապա պահանջումէ որ աշակերտներից ոմանք ևս ամբողջը կրկնեն: Որպէս զի դիւրին լինի առանձին նախադասութիւններից ամբողջը կազմելը, պէտքէ դոքա միմեանց հետ որ և է յարաբերութիւն և կապ ունենան: Հարկաւոր է աշխատել, որ խօսակցութեան առարկան վերացական չլինի, այլ ըստ մեծի մասին նիւթական: Պէտքէ աշխատել որ խօսակցութեան նիւթերը լինին այնպիսի, որոնց կարելի լինի ենթարկել աշակերտի զգայարանների ճանաչողութեանը: Մասերը զննելիս պէտքէ կարգով գնալ կամ միշտ աջից դէպի ձախ և կամ ձախից դէպի աջ, վերից դէպի վար և կամ վարից դէպի վեր: Այս կերպով մտքի մէջ շուտ է տպաւորվում նիւթը, բայց մի անգամ տպաւորելուց յետոյ, կարելի է խառն ի խուռն կամ մէջ ընդ մէջ ևս հարցնել:

Աշակերտները միշտ ամբողջ նախադասութիւններով պէտքէ պատասխանեն. օրինակ եթէ մէկին հարցնումես. քո անունն ի՞նչ է, աշակերտը պէտքէ չասէ միայն—Ղազարոս, այլ պէտքէ ասէ. «իմ անունը Ղազարոս է», կամ «Սարգիս է իմ անունը»:

Ս. Բ.

ԱՒԵՏԵԿԱՆՈՒԹԻՒՆ .

(Այս տարի Գ. ճեմարանում Ընդհանուր պատմութենից բացի բերանացի քննութենից գրաւոր քննութիւնն ևս եղաւ: Աշակերտների գրաւոր պատասխաններից թէ Գ. և թէ Ե. դասարանից մի կամ երկու յօդուած հրատարակելու ենք: Երրորտի մէջ, որոնց նիւթը ամբողջութիւն կներկայացնեն: Գ. դասարանում շին աշխարհ կաւանդվի: Ե. դասարանում—Միջին դարեր, ներկայ յօդուածը Ե. դասարանի աշակերտ Թադէոս Պալեանի գրած պատասխանն է, որը վեղիցիկ մի յօդուած կգոյացնէ.) Խմբ.

Աւատականութիւնը սկսվումէ արեւմտեան Եւրոպայում թ. դարի վերջը և այս միջնադարեան երևոյթը զլիսուոր ազբիւր դարձաւ այն փոփոխութիւններին, որոնց այնուհետեւ Եւրոպական Հասարակութիւնը չորս դարի ընթացքում ենթարկվումէր :

Աւատականութեան սկիզբը գտնվումէ Հին Գերմանացիների սովորութիւնների և կենցաղավարութեան մէջ, իսկ նորա Հիմն դարձաւ արեւմտեան Հոսովմեական կայսերութեան երկիրների բաժանումն գերմանական գէլէյտների (զօրագնդների) և ազատ մարդիկների մէջ, որոնց օգնութեամբ թագաւորները նուաճումէին հողեր, Սովորաբար նուաճողները առնումէին երկրի $\frac{1}{3}$ մասը, իսկ $\frac{1}{3}$ -ը թողնումէին նուաճվածներին կամ թէ անդացիներին, Բաժանումը լինումէր վիճակարկութեամբ և իւրաքանչիւր գէլէյտի անդամ նայումէր իւր բաժնին իրրեւ աւար, որի հետ կարող էր վարվել ինչպէս իւրեան հաճոյ էր, որը նա ձեռք էր բերած իւր արխնով : Այսպիսի բաժինները կոչվումէին ալլօդիական (հին գերմանական loos — վիճակ — բառից) և այս կարգը կոչվումէր ալլօդիական կարգ, Յետոյ իւրաքանչիւր հողատէրը դուրս էր գալիս գէլէյտութենից և կոչվումէր բարօն (հին գերմանական baros — ազատ — բառից), Եսկ թագաւորները բացի ալլօդիական բաժիններից ստանումէին և այն հողերը, որոնք մի ժամանակ պատկանումէին արեւմտեան Հոսովմեական կայսրներին և որոնք Դօմէնէր (հողեր) էին կոչվում և որոնց կառավարումէին Փրանսիայում մաշիօրդօմէրը կամ պալատական մէրերը, Սա կոչվումէր ալլօդիական կարգ, Սորանից յառաջացաւ աւատականութիւնը կամ թէ կալուածապետական կարգը հետեւեալ կերպով :

Պատերազմը վերջանալուց յետոյ բարօնները, անդադար երկիւղ կրելով տեղացի կամ նուաճված բնակիչներից և շրջակայ ազգերից իւրեանց համար հզօր պաշտպաններ էին պտուում : Բայց սկզբում թագաւորներից աւելի հզօր ոչ ոք չկար : Թագաւորները բարօններին առնումէին իւրեանց հօլանաւորութեան տակ մեծ սիրով, պայման դնելով որ բարօնները նոցա համար պատերազմ գնան կամ ծառայեն նոցա արքունիքում : կամ մի որևիցէ նահանգում : Որքան նոքա հաւատարիմ էին և որքան ջերմեռանդ էին կատարում իւրեանց պաշտօնները, այնքան թագաւորները նոցա սիրումէին և նոցա տալիս էին իւրեանց դոմէններից բաժիններ ի վարձատրութիւն նոցա հաւատարմութեան : Այդ բաժինները կոչվումէին բէնէֆիս (պարգև) ֆէօդ (կալուած) և լէն (բաշխումն կամ փող), Ֆէօդ ստացողները թագաւորի վերաբերմամբ կոչվումէին վասսալներ, իսկ թագաւորը նոցա վերաբերմամբ կոչվումէր սիւզերէն, Սկզբում ֆէօդներ տրվումէին ժամանակաւորապէս, իսկ Միծն Արարտսի թոյլ յաջորդները կամոյ ակամոյ ստիպված էին ֆէօդներ տալու ցմահ : Այսպիսով վասսալները, իւրեանց ալլօդիական բաժիններին ֆէօդներ միացնելով, այնչափ զօրացան, որ ստիպեցին թագաւորներին իւրեանց տէրութեան ժառանգական պաշտօնեաներ նշանակելու, իրաւունք ստացան փող կտրելու, սեղհական զօրք ունենա-

լուս իւրեանց անունով և զօրքով պատերազմ՝ գնալու և վարվելու իւրեանց իշխանութեան տակ գանձած երկրագործներէ հետ ինչպէս որ իւրեանց հաճոյ էր: Սորա հետեանքն այս եղաւ որ

Ա. Քաղաւորների իշխանութիւնը բոլորովին ընկաւ երկիրը բազմաթիւ մասերի բաժանվեցաւ իւրաքանչիւր հողատէր իւրեան անկախ հրատարակելով յարձակվումէր քաղաքների, գիւղերի վերայ, քանդումէր, կործանումէր, այրումէր ինչ որ գտնումէր և բնակիչներին գերի էր տանում: Ահա այդ ժամանակ կազմվեցաւ գերմանական այն առածը թէ rauben ist kein Schande, das thun die Besten im Lande, (կողոպտելն ամօթ չէ, որովհետեւ այս անումեն երկրի լաւագոյնները): Թշնամի ազգերը, սգուտ քաղելով թագաւորների թուլութենից, յարձակվումէին նոցա վերայ, և որովհետեւ թագաւորները չէին կարող միացնել իւրեանց իշխանութեան տակ եղած վասսալներին, ուստի և յաղթվումէին: Այս յարձակմունքի հետեանքն այն եղաւ որ Նորմանները Թ. դարում հիմնեցին հիւսիսային Փրանսիայում Նորմանդիա դքսութիւն, ՓԱ. դարում հարաւային Իտալիայում Նեպոլի դքսութիւն և 1066 թուին բոլորովին տիրեցին Բրիտանեային:

Բ.) Նոյն ինքն կեանքի եղանակը արեւմտեան Եւրոպայում ցոյց էր տալիս որ ժողովրդի գլխաւոր պարագմունքն ու զբաղմունքն պատերազմ էր: Միջնադարեան քաղաքները շրջապատված էին ատամնաւոր պարիսպներով և նոյն իսկ աները նմանումէին ամրոցների, գիշերը քաղաքի վերայ շողթմանք էին ձգում: Ահա այս բազմաթիւ նախադպրու թիւնները ցոյց են տալիս թէ վտանգը միշտ սպասվումէր: Եթէ որ քաղաքացիները արտաքին խաղաղութիւնը գրնումէին արիւնով կամ ոսկով, այն ժամանակ սկսվումէին համարուեստաւորների խռովութիւնները և կսիւնները պատրիկների (մեծամեծների) հետ և միեւնոց մէջ:

Հասարակական կեանքի անհանգիստ դրութիւնը երեւումէ գիւղացիների մէջ ևս: Իւրաքանչիւր բարձրաւանդակի և բլրի վերայ շինված էին աւաանկանների կամ կալուածապետների ամրոցներ, որոնց շինելիս նպատակը եղած է ոչ թէ կեանքի յարմարութիւնը, այլ ապահովութիւնը և որոնք զէնքի հետ աւատականութեան գլխաւոր պոյմանն էին կազմում: Խեղճ գիւղացիները, կարծես վախենալով մօտեցնումէին իւրեանց խրճիթները այս ամրոցներին նոցա իւրեանց ապաստանարան համարելով: Վանքերն ևս շրջապատված էին ատամնաւոր պարիսպներով, բայց չէին կարողանում թշուառներին պաշտպանել իւրեանց ծածկոյթի տակ, որից կարելի է հետեւեցնել թէ ակոյի սուրը նշանակութիւնը կորած էր և թէ նոքա մինչև անդամ չէին կարող յարձակմունքից և կողոպտմունքից ազատ մնալ: Բարեպաշտ իշխանները կամ հողատէրերը շատ անգամ նուիրումէին վանքերին զանազան հողեր և կալուածներ, որը վանահայրերն իւրեանց էին սեպհականացնում և պրոպետով նոքա մի մի կալուածատէրեր զարձած իւրեանց ժամանակը անցուցանումէին պատերազմներով և որսով, մոռանալով իւրեանց սուրբ կոչումն խաղաղութեան աւետարեր լինելու:

Գ) Արտաքին կեանքը միևնոյն անկանոնութիւնն էր ներկայացնում ինչ որ ներքինը: Աւատականութեան ժամանակ բուն մտքով ազգեր չկային, այլ կային միմեանց թշնամանող դասակարգեր: Սորա բաղկանումէին յաղթողներից և նուաճվածներից, իսկ այս վերջինները բաղկացած էին քաղաքացիներից (կամ վիլաններից) և սէրվներից (կամ ստրուկներից): Իսկ միջին դասակարգը այն է արուեստաւորները և վաճառականները: որոնք մի երկրի հարստանալու գլխաւոր միջոցներ են, բոլորովին չկային: Եւ ո՞վ կարապէր այդ գործերով, երբ ոչ զիշեր և ոչ ցերեկ ապահովութիւն չկար, այլ անպատիժ յարձակումէին կալուածապետները վաճառականների վերայ: նոցա ապրանքները յափշտակումէին, և երբ խեղճ ժողովրդի գոյքը և սեփականութիւնը հզօր անձի կամակատարութեան նիւթ էր դարձած, երկրագործութիւնն ևս չէր կարող զարգանալ, որովհետեւ խեղճ սէրվը (ստրուկը) այսօր մշակումէ երկիրը, իսկ միւս օր երկու աւատականներ կկուռեն և ոտնակոխ կանեն արտերը:

Գիտութեան մէջ ևս, որը վանքերի հովանաւորութեան ներքոյ զարգացաւ, միևնոյն պատերազմն ենք տեսնում: բայց ոչ թէ զէնքով պատերազմի դաշտում, այլ խօսքով, գրչով և թղթով: ԺԱ. դարում զարգացաւ դարոցական կոչված փիլիսոփայութիւնը, որը բոլորովին զուրկ էր դրական տեղեկութիւններից: Գրականութեան մէջ մենք տեսնումենք միևնոյն բաժանումն: Բօմանների (սիրապատումների) հերոսները աւատական դասիցն էին միայն, որովհետեւ սէրը, որ աւատական սիրապատումների գլխաւոր բովանդակութիւն էր կազմում, միայն աւատական արիստոկրատի սքտին հասանելի զգացմունք էր համարվում, և ոչ *ան-դէ* վիլանի (նոցա խօսքով): Աւստի հասարակ ժողովրդի մէջ ևս իւր գրականութիւն ծաղկեցաւ, առակը (fabliau), որով ժողովրդի կծողական խելքը ծաղրումէր աւատականների ծիծաղելի քաջագործութիւնները:

Այս աւատական կարգերն էին տիրապետում Ժ. դարից մինչև ԺԳ. դարը: Սակայն աւատականութիւնը միայն մութ կողմեր չունէր, այլ նա ունէր և պայծառ կողմեր: նորա պատմական արժանիքն է —), որ զարգացրեց անձնական արժանաւորութիւն ճանաչելու զգացմունքը, նպաստեց ընտանեկան կեանքի զարգացմանը և ք), նորանից յառաջացաւ ասպետականութիւնը ԺԱ. դարի վերջում, որը միջին դարերի ամենամխիթարական երևոյթներից մին կարելի է համարել:

Ադէր-հան-բիւնը կարելի է անուանել ազնիւ զինւորների ընկերութիւն, որոնք ոգևորված էին սիրով առ Աստուած, առ կին և առ փառք: Ասպետները, շնայելով ազգութիւնների տարբերութեանը, ունէին միևնոյն իրաւունքներ, միևնոյն արտօնութիւններ, հնազանդումէին միևնոյն օրէնքներին, կարգերին և կանոններին: Ասպետականութեան արմատը գտնվումէ հին գերմանացիների սովորութիւնների և կենցաղավարութեան մէջ, և նորան զարգացրին աւատականութիւնը, փոխելով հին գերմանական սովորութիւնները, հոգևորականները և բանաստեղծութիւնը: Աւատականութիւ-

նը ասպետականութեան շվալիէ (chevalier) անուն տուաւ և որոշեց նորա պարտականութիւնները դէպի տէրութիւնը: Հոգևորականները յօրինեցին զգացմունքի վերայ հիմնված նորա կանոններ և որոշեցին նորա պարտականութիւններ դէպի եկեղեցին: Բանաստեղծները ոգևորեցին ասպետներին յաիշտակութեամբ և վառեցին նոցա երևակայութիւնը:

Ասպետականութիւնը մի որոշեալ երկրին չէր պատկանում: այլ նա տարածվեցաւ այն տեղերը, ուր որ գնացին արևմտեան քրիստոնեաները: Սակայն ասպետականութեան օրինակելի աշխարհը կարելի է համարել հարաւային Փրանսիան. որովհետև այստեղ նա հասաւ իւր կատարեալ զարգացմանը, այստեղ նա ստացաւ իւր առաջին օրէնսգիրքը և այստեղից դուրս եկան առաջին անգամ նորա փառքը գովաբանող բանաստեղծները:

Բարի ասպետը որոշվումէր -) արիւնի ազնուութեամբ: թ) ձի և դէնք գործածելու հնարագիտութեամբ և ճ) անարատ կեանքով: Նա պարտական էր հաւատարիմ լինելու կրօնին և իւր խօսքին (loyal): Նա պիտի պաշտպանէր թոյլերին և թշուառներին (մանաւանդ որբերին, այրիներին և աղքատներին): Նա պիտի լինէր քնքոյշ և քաղաքավարի դէպի կինը (courtois et galant): Նորա մէջ զարգացած պիտի լինէր պատուաճանաչութեան զգացումն (point d'honneur), որը նա պիտի պաշտպանէր ամենափոքր վիրաւորանքից: Նորա պարտականութիւնները կարելի է արտայայտել նորա նշանաբանով. Dieu et madame (Աստուած և տիկին): Ասպետական կոչման այսպիսի բարձր գաղափարի պատճառով, ասպետականութեան մէջ մտնելու համար հարկաւոր էր պատրաստվել մանկութենից, և նոյն ինքն մուտ գործելը լինումէր զանազան քննութիւններով և ձէսերով:

Ասպետականութեան այսպիսի բարձր նշանակութիւն տալու նպատակն էր նորան սուրբ խորհրդի կարգը դասել և մարդիս, ձգտմունքի ամենաբարձր նպատակը շինել:

Ասպետների զարոցները համարվումէին աւատապետների ամրոցները, երբ մանուկը լինումէր 7 տարեկան, նա դնումէր այն աւատապետի ամրոցը, որի վաստալ համարվումէր իւր հայրը և այնտեղ ստանումէր պաժի կոչումն: Նա այնտեղ մի որևիցէ տիկնոջ կամ աւատապետի մօտ պաշտօն էր ստանում և պարտական էր աւատապետի և նորա տիկնոջ հրամաններին հնազանդելու և նոցա սրբութեամբ կատարելու: Նա միևնոյն ժամանակ ուսանումէր իւր ապագայ կոչման վերաբերեալ բոլոր կանոնները այն է սէր առ Աստուած, առ կին և առ փառք և կրթվումէր միանգամայն ամենավտանգաւոր վարժմունքով, նա սովորումէր զէնք գործածել, ձի հեծնել, Հնարագիտութիւնը, ուժեղութիւնը ասպետ լինելու գլխաւոր պայմաններ էին համարվում: որովհետև յառաջագոյն չվարժված ասպետը հազիւ կկարողանար կրել իւր վերայ այնքան երկաթ, որից բաղկանումէր կատարեալ ասպետի զէնքը: Ամրոցում խնջոյքներ էին լինում, և սոցա մասնակցումէին ասպետներ, տիկիներ, պաժեր և տուրնիրներ, երգիչներ, որոնք գովաբանումէին ասպետների քաջագործութիւնները և վառումէին

պաճերի երեակայութիւնը և նոցա մէջ սէր էին գրգռում՝ դէպի ասպետական քաջագործութիւններ։ Երբ պաճը լինումէր 14 կամ 15 տարեկան՝ նորան տանումէին եկեղեցի՝ մէջքին կապումէին վզակապ և այնուհետև նա կոչվումէր զինակիր (écuyer) և լինումէր ասպետի անրաժան ընկեր և համարվումէր նորա կրտսեր եղբայր։ Նա պարտական էր կամ ասպետի պատիւը և անձը պաշտպանել (écuyer de corps et d'honneur) և կամ ամբոցում՝ զանազան սպասաւորութիւններ (écuyer de chambre) անել։ 14 տարուան անարտա կեանքը պաճի և զինակրի կոչմամբ պատկուներ ասպետութեամբ 21 տարեկան հասակում։ Սորա համար նշանակվումէր օրհնութեան օրը։ Նախընթաց օրը նա լուացվումէր բաղանիքում և ամբողջ գիշերը անցուցանումէր աղօթքով։ Միւս օրը նորան տանումէին եկեղեցի սպիտակ շորեր հագած։ Պատարագից յետոյ քահանան նորան հաղորդեցնումէր և երգում էր անուամբ նորանից, որ նա կկատարէ բարի և ազնիւ ասպետի բոլոր պարտքերը, յետոյ աւատապետ ասպետը կատարումէր ակկօլազ (accolade) կոչված ձեւը։ այսինքն սրով երեք անգամ խփումէր նորա մէջքին կամ վզին կամ գլխին ասելով. « յանուն Աստուծու սուրբ Միքայէլի և սուրբ Գեորգի տպիւս եմ քեզ ասպետութիւն »։ Նորընծան դուրս գալով եկեղեցուց հեծնումէր թամբած և գեղեցիկ զարդերով զարդարված ձի և ժողովրդի աղաղակներով և բացազանչութիւններով գնումէր ամբոց։

Աւատական օրու գլխուօր պահապանն էին տուրնիրները, օրուք նման էին յունական Ալիմպիական խաղերին և որոնց մասնակցումէին միայն ասպետները։ Նոքա աշխատումէին մին միւսին նսեմացնել քաջութեամբ, Խաղերը կայանումէին նիզակով և սրով պատերազմելու մէջ։ Տուրնիրներին ժամանակ մի բանի օրով աւատապետների ամբոցները լցվումէին բազմութեամբ։

Յաղթող ասպետը դատարի վճռով ստանումէր տուրնիրի թագուհուց ոսկեկար գօտիս վզակապ ոսկե սուրս ոսկե շղթայ, ոսկե գաւաթ և ըն։

Ասպետութեան իրաւունքներից մին դրուագ ունենալն էր, Գրուագները թէև հնուց գործ էին անվում, բայց մեծ նշանակութիւն այս ժամանակում ստացան։ Գրուագների վերայ նկարումէին գլխաւորապէս խաչեր, մարմիններ, կենդանիներ, թռչուններ, բոյսեր և այլն և փորագրվումէին ասպետների վէրքերի, սաղաւարտների, վահանների և ամբոցների վերայ (Գրուագագիտութիւն)։

ԺԳ. զորից ասպետականութիւնը ընկնումէ։ Ասպետները այս ժամանակից իւրեանց գէնքը նուիրումեն ոչ թէ թշուառներին և թայլերին պաշտպանելու, այլ ասպատակութեան և աւագակութեան։ Դէպի կրնր ունեցած յարգանքը փոխվումէ զզուելի քաղաքավարութեան և անասակութեան, պատուասիրութիւնը գառնումէ զիւրազրգուութեան և շատ կոխների առիթ, և առհասարակ անկման ժամանակի ասպետները որոշ օրէնքներով չէին կառավարվում, այլ իւրեանց բմահաճութեամբ և կամքով։

Թէպէտեւ ասպետականութեան մէջ կան այնպիսի պակասութիւններ, որոնք մեզ համար ծիծաղական են, և գլխաւոր պակասութիւնը արհամարհանքն էր գէպի աղնիւ խաղաղ աշխատութիւն և մտաւորական կրթութիւն, օտ կայն ոչ միայն միջնադարեան ազգերը, այլ նոյնիւքն մենք նորանից շատ բան ունինք առած: Առշտութեան և բարբարոսութեան միջոցով, մարտի բարոյականութիւն քարոզելով ասպետները նոյաստեցին բարոյականութեան, ազնուութեան, արդարադատութեան, մարդասիրութեան սկզբունքի տարածվելուն: Բարձրացնելով կինը և տալով նորան իրաւունք կեանքի մէջ, աղնուացրին և բարձրացրին ընտանեկան կեանքը, և վերջապէս ասպետականութիւնը, բոլորովին բանաստեղծական երևոյթ լինելով, բարերար ազգեցութիւն ունեցաւ բանաստեղծութեան և գրականութեան զարգացման վերայ միջին դարերում:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԻՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ, (Արարատ, № 5):

Հայկական ծննդարանութեան առաջին անձն Հայք, սկզբում մի ցեղի, իսկ վերջը բոլոր Հայերի վիպանուն դարձածը, հայկական ազգի անձնաւորումն է, որը մինչև այսօր ևս Հայ կանուանվի:

Տարեգիրը կասէ. «Ոչ կամեցեալ Հայկայ հնազանդ լինել Բէլայ, յետ ծնանելոյ զորդի իւր զԱրմենակ ի Բաբելոնի, չու արարեալ զնայ յերկիրն Արարադայ, որ է ի կողմանս հիւսիսոյ»: Ինչպէս մտաւ արդեօք այստեղ Բարելոն: Պատահամբ արդեօք ժողովողի ձեռով, թէ արդարեւ կար նա աւանդութիւնների մէջ, Մենք աւելի համաձայն ենք վերջինս ընդունելու, նկատելով նորա մէջ արդարեւ պատմական փաստի նշմարանք:

Հին Ասորեստանի արձանագրութիւններն Հայաստանի բնակիչներին Ուրարտու կանուանեն: Բայց շատ անգամ փոխանակ այս անունի գործ կածվի միւսը, որը Ահիմարի կկարգացվի (տես Սարգ. արձանագ. I, 21), Միւսնոյն արձանագրութիւնների մէջ այս Ահիմարի անունով կանուանվին Բարելոնի հին բնակիչները, որոնք Սեմական չեն: Արդէն արձանագրութիւնների մէջ այս անունի նոյնութիւնից կիմացվի Հայաստանի հարաւային մասի բնակիչների հին Բարելացիների հետ ունեցած ազգակցութիւնը: Եթէ մենք այս անունը փոխանակենք Քաղզէացիներին ծանօթ մի ուրիշ անունով, այն ժամանակը միւսնոյն եզրակացութեան կգանք: Յայտնի է, որ Քսէնոֆոնտ (Anab. IV, 3, V, 5) իւր ճանապարհորդութեան միջոցին կհանդիպի Քաղզէացիներին հարաւ — հայկական կամ Քորդիկան սարերում: Իսկ թէ Քաղզէացիները Բարելոնի հին բնակիչներ էին, կարեւորութիւն չկայ (տես իւր): Այսպէսով մենք կտեսնենք, որ Միջագետքի սահմաններում և

1) Աւելի հանգամանօրէն քննված է այս հարցը Essai de Commentaire des fragments cosmogoniques de Bérose par Fr. Lenormant, Paris, 1872, pp. 48—55.